

sättningar. Så innehåller Ordo Cennendi in templo latinsk Introitus för olika sön- och helgdagar¹. Att de verkligen bibehölls förstår man av att några rester av Introitus förekomma — fortfarande på latin — så sent som i Liber cantus av år 1623. Däri upptagas Puer natus, juldagens Introitus, och Resurrexi, et adhuc tecum sum, påskdagens Introitus, båda förekommande på rätt plats: omedelbart före Kyrie i respektive serier. En intressant kvarleva är även den Cantio Paschalis (Påsksång) som finnes införd i samma Liber Cantus efter de olika mässerierna. Den utgör i avseende på melodien en reproduktion av en Mariaantiphon ur Antifonariet, Regina coeli laetare (Gläd dig himladrottning), vars ord med en lätt retuschering förändrats att syfta på »Ährones Konung, o Christe». Antagligen torde den ha brukats i påskmässan, ovisst på vad plats.

Ett par rester ur Propriet förekomma dock i Een liten Songbook av 1553. Det är de båda sekvenserna: Letabundus (Alla christne frögda sigh) för juldagens högmässa och Victimae paschali laudes (Jesus Christus han är worden itt offer för oss alla) för påskdagens. De förekomma jämväl i ovannämnda Liber Cantus, vilken även innehåller sekvensen »Then helghe An-

des nådh» för pingsten. Genom 1695 års psalmbok bevarades dessa sekvenser för de tre stora högtidsdagarna (gps. 126, 164 och 179) fram till 1819 års nya psalmbok, där de utmönstrats.

Allvarliga försök hava alltså gjorts för att rädda det gregorianska arvet i mässan över från den gamla kyrkan in i den evangeliska. Det ligger utanför ramen för denna uppsats att undersöka huru och varför detta arv under 17- och 1800-talen förspilldes. Har man lärt känna denna gamla sköna sång måste man med vemod tänka på huru ringa den del är som bevarats fram till vår tid.

Erinras måste dock, om det oförtrutna arbete som särskilt Dr. R. Norén nedlade vid arbetet på 1897 års Musik till svenska Mässan för att ur de handskrifter från reformationstiden, som stodo honom till buds, bärga vad han ansåg möjligt att bärga. Man må endast från vårt nuvarande Missale erinra sig ur adventstidens serie: Kyriet (n:r 2), Gloria och Laudamus, det senare tyvärr hårt beskuret för att passa till den ordalydelse 1894 års handbok gav detta moment, Sanctus och Agnus Dei, för att få ett belägg på vilken levande makt den gregorianska sången i mässan ännu i vår tid utgör.

Arthur Adell.

Liturgiskt-kyrkomusikaliska strävanden i nutidens västerländska kristenhet.

Tysklands evangeliska kristenhet.

II.

Den praktiska renässansen.

Vi komma nu över till den praktiska renässansen, därvid det gäller

att se, huru de strävanden, som närmast tillhöra det litterära området och diskuterats i de fackliga organen, slagit igenom i praktiken. Därvid blir uppgiften huvudsakli-

¹ Rodhe: Studier i den svenska reformationstidens liturgiska tradition. Upps. 1917, s. 107.

gen att rikta uppmärksamheten ej på teoretiska principspörsmål utan på vad som åtgjorts, för att *gudstjänstlivets levande organ*: liturger, organister, kantorer och körmedlemmar skulle bli alla bättre skickade att fylla sin uppgift. Därvid komma framför allt tvänne ting i betraktande: undervisningsväsendet och föreningslivet, som varit ägnade att skapa och vidmakthålla dessa organ för att kunna på bästa sätt fungera.

1. Undervisningsväsendet.

Den höga ståndpunkt, som det gudstjänstliga livet i liturgiskt-musikaliskt hänseende intagit före kriget, har närmast möjliggjorts mångenstädes genom en överhuvud rätt grundlig undervisning i berörda hänseenden. Berlin äger t. ex. ett speciellt kyrkomusik-konservatorium, förut under Kretzschmars ledning. Vid de allmänna konservatorierna lämnas under utmärkta lärare undervisning i orgel, harmonilära och kontrapunkt även med särskild hänsyn till koral-spelet och preludier m. m. Joh. Seb. Bachs ande gör sig även gällande här. Dock någon mera djupgående liturgisk skolning synes i allmänhet ej vara rådande vid dessa. Den knappa tid, som man har att förfoga över, samt den omständigheten, att man har att mottaga elever från de olika landskyrkorna med sina olikartade liturgiska traditioner, gör, att undervisningen på denna punkt måste inknappas. En grundligare orientering i dessa frågor är ju ock i hög grad beroende på kyrkohistoriska insikter och en större allmänbildning än vad som i regel kunnat av eleverna på förhand inhämtas.

Angående den lägre organistutbildningen har det anmärkningsvärda mångenstädes rått, att orga-

nistutbildning vid ett flertal seminarier ingått som obligatorisk undervisningsgren. Man förstår under sådana förhållanden att dessa lärare ofta nog ute i livet skola kunna ge barnen i folkskolorna grundligare insikter och färdigheter än eljest. Bland skolbarn är det därför så påfallande, att *notkännedomen är så ytterst allmän*, en viktig förklaringsgrund till att kyrkokörerna även på mindre orter stå på en ganska hög nivå. Förmånen för Tyskland att äga så framstående komponister gör, att deras musik både utövas och av allmänheten förstås med ett särskilt intresse. Alla veta, att kyrkomusiken ej blott är religiös musik utan hör med till det yppersta inom tonkonsten i övrigt. Emellertid har genom revolutionen ett *nödläge* uppstått, i det att den kyrkomusikaliska undervisningen i hög grad inskränkts, om ej alldeles bortfallit vid en del bildningsanstalter, där den förut intog ett hedrande rum. Därför ha upprop skett till bildande av särskilda organistiskolor i större städer med konservatorieutbildade personer till lärare samt hemställanden gjorts hos diakonanstalterna att ta denna undervisningsgren med i diakonutbildningen. Även har man väddat till de kyrkliga myndigheterna att låta därtill lämpliga musikbegävade, invalider från kriget erhålla organistbefattningar för att kunna tjäna sig ett ringa levebröd. Man har på grund av de genom kriget vakanssatta organistplatserna gjort upprop till prästhemmen att låta sina döttrar genomgå utbildningskurser till att kunna erhålla nödig kompetens till deras skötande. En inträngande maning har av W. Herold gjorts till i tjänst varande folkskollärare att, när nu skolväsendet var lösgjort från kyrkan, ej ha för stora löneanspråk för kyrko-

tjänsten utan för den viktiga sakens skull frivilligt tjäna. Även ställdes uppmaningar till församlingarna att ekonomiskt stödja sina organister på allt sätt. Till kyrkomyndigheterna ha ock riktats bevekande framställningar att taga utbildningen i egen hand och på bästa sätt organisera densamma.

Fortbildningskurser omtalas här och var. För Hessen är *prof. Arnold Mendelssohn* en slags director musices för kursers anordnande, orglars besiktigande och hithörande frågor. För Baden anställdes efter *Ph. Wolfrums* död *d:r Poppen*.

Sedan Strassburgs evangeliska fakultet upplöstes, varvid dess för hela renässansen så betydande professorer *F. Spitta* och *J. Smend* flyttat, den förre till Göttingen, den senare till Münster såsom universitetslärare vid därvarande teologiska fakulteter, har ock genom dem ett liturgiskt rikare gudstjänstliv kommit till stånd vid därvarande akademier. Med kraft betonades vikten av liturgisk-musikalisk utbildning vid de praktisk-teologiska kurserna, när denna sak vid en kyrkosångsfest, som firades i Eisenleben år 1917, var före.

Men allt som allt trycker den närvarande nöden sin stämpel på undervisningsfrågan, så att hela den därav så mycket beroende och förr så lysande renässansrörelsen hotas att betänkligen hämmas i sitt förlopp. Vid 1919 års ingång uttalar redaktören för *Monatschrift* dessa även på undervisningsfrågan tillämpliga ord: »Blicken på de utsägliga svåra offer, som kriget kostat, och som till synes hava blivit gjorda förgäves, och på den förödmjukelse, som vi erfarit efter de stoltaste segrar, väcker hos oss känslor av bittraste smärta, som kväva all sånglust.»

Ett särskilt vemodigt kapitel i

renässansrörelsens tillbakagång är upplösningen av det tyska universitetet i Strassburg, där *Spitta*, *Smend* och andra givit en kanhända i hela kristenheten enastående glans åt den praktisk-teologiska undervisningen, som var så mycket mer betydelsefull, som den leddes i nära anslutning till *de akademiska gudstjänsterna* därstädes. Här lämnades undervisning i gudstjänstens utgestaltung. Här fördes lärjungarna in ej blott i gudstjänstliga spörsmål utan ock till en djup förtrogenhet med det bästa i körsång, som kyrkan äger, i det att de tillhörde en manskör och ävenså en blandad kör, som sjöngo vid *de akademiska gudstjänsterna*. Ty deras lärare, *Spitta* och *Smend*, voro ej blott bland de allra främsta på liturgikens område utan ock genom sin osedvanligt rika musikaliska begåvning och grundliga förtrogenhet med hela det stora kyrkomusikaliska kulturarvet framstående ledare av dessa gudstjänstkörer. De kunde på detta sätt ge sina alumner rika minnen och kraftiga eggelser till kyrkomusikaliskt strävande ute i livet och livet ut. Här blomstrade den märkliga *Schütz-renässansen* vid gudstjänst och i konsert-hus. Även andra mästare kommo till utförande, såsom *Bruch*, *Reger*, *v. Herzogenberg*, *Alb. Becker*, *A. Mendelssohn* m. fl. Så fick *Schütz* från 30-åriga krigets dagar tala i toner till de sångglada, för sina lärare så entusiastiska eleverna. Här gavs åt de mest försigkomna undervisning i dirigeringskonst och partiturspelning. Här såg *Smends* fint konstnärliga agenda dagen, en mogen frukt av den rikaste lärareverksamhet. Dessa båda på en gång djupt kristliga och så utöver hela tonkonsten, ja även den bildande konsten så förfarne män ha övat ett välsignelserikt inflytande för

samtid och eftervärld. Jag vågar ännu det påståendet, att den liturgiskt-musikaliska renässansen har väl aldrig så rikt blomstrat som i den underbart sköna universitetsstaden där nere i Elsass vid Rhens vågor.

Så kom kriget. Många av lärjungarna kallades ut till fälttjänst. Manskören upplöstes. Tillkallade gymnasister hade uppehållit den i det längsta. Men ännu höllos körtraditionerna uppe genom en damkör med ledning av orgel och stråkar. År 1917 lyckades man ur fältlasarettet få till stånd en ny manskör, som bl. a. vid ett tillfälle sjöng Schütz' tonsats: »Jag skall ej dö utan leva.» Under den allt mer tilltagande nöden firades gudstjänsterna slutligen utan kör. 1 Sönd. i Advent den 1 dec. 1918 höll Spitta sin sista predikan. Dagen därefter befann han sig bland flyktningarna över Rhen, sökande sig ett nytt hem. Men bakom honom stängdes för alltid det tyska universitetet efter att ha ägt bestånd sedan 1872, och därmed var den glänsande liturgiskt-musikaliska verksamheten efter en trettioårig tillvaro förbi.

Några tankar blott ur Spittas avskedspredikan. Den hölls i anslutning till Taulers adventpsalm: Es kommt ein Schiff geladen etc. Det var ej fråga om högt lastade skepp, som skulle tillföra det hungrande Europa livsmedel. När det vidare heter i sången: Das Segel ist die Liebe, der heil'ge Geist der Mast, så kanske det anger, att man med detta skepp väntar kärlek, medlidande med vår nöd, rättfärdighetens Ande såsom förebud till en ny världsförbrödring? Nej, Taulers skepp kommer från själva himmelen och medför det vi bäst av allt behöva: Guds Son, den ende som kan hjälpa oss. Men vill han detta,

när människorna efter alla brott och synder fortfarande tänka blott på vad jorden tillhör? Skall han icke fastmer komma som en förtärande eld? Nej, psalmen talar om att Guds Son kommer för att uppenbara Guds härlighet i den djupaste förnedring, i det att han utger sig för oss syndare. Men skall han kunna hjälpa oss, då måste vi följa honom, och liksom han genom många bedrövelser ingå i härligheten. Nu gäller det om någonsin att andligen dö och uppstå med Kristus. Hoppet att vi på denna enda väg skola förhärligas skall hålla oss uppe mitt i de svåraste lidanden och försakelser. Så slutar han med dessa ord: »Hav tack, du store Strassburgermästare, för den tröst och det hopp, du ger oss, när vi nu lämna din stad och ditt land, den trösten, att vi icke gå härifrån i en tid, då intet ljus mera lyser. Hav tack, att du med din sång ropar efter oss över Rhen, när vi ha uppnått ett nytt hem. Liv! Uppståndelse! Gudskraft!» — och så stod hela församlingen upp och sjöng Taulers sång under djup rörelse. Tro och heligt samvetsallvar kan ingen erövrarmakt beröva den, som lever livet i Guds Söns tro.

Förutom den liturgiskt-musikaliska lärare- och prästutbildningen, som utdanat liturger, kantorer och organister, ha vi ock att ta i betraktande kyrkokörerna såsom gudstjänstens levande faktorer. Men dessa torde ingenstädes ha varit så väl organiserade som i Tyskland, och detta för våra tankar till förningsväsendet och framför allt till den allra förnämsta sammanslutningen.

2. Den tyska evangeliska kyrkosångsföreningen.

Det finnes en mängd »oorganiserade» kyrkokörer, av vilka som-

liga på grund av sin natur torde böra leva sitt självständiga liv. Vi tänka därvid på de världsberömda *Tomaner- och Kreutzkirchekörerna*, som stå i förbindelse med gymnasier och alumnat med traditioner ända från medeltiden. Man förstår att många lärjungar, som utgått från dessa anstalter, på grund av det noggranna urval, som gjorts vid deras antagande, och den musikaliska fostran, de erhållit, med tiden blivit framstående kyrkosångsmän, och att dessa institutioner liksom *dömkören i Berlin* bidragit till att hålla nivån högt uppe. Ävenså finnas åtskilliga andra fristående kyrkokörer i ungdomsföreningar, särskilt i nordvästra Tyskland förenade med mässingsbläsande ensembler, *de s. k. Posaunenchöre*, vilkas verksamhet ock går i den allvarliga tyska stilen. En stor hyllning för kejsaren och kejsarinnan ägde rum i »skogskyrkan» vid Bethelanstalterna 1897, därvid 2,000 blåsare och 10,600 sångare och sångarinnor uppträdde — sannerligen ett kraftprov. Bland andra sammanslutningar må ock erinras om *Bach-föreningarna*, som dock mera indirekt tjänat gudstjänstlivet. Men den utom alla fråga största körsammanslutningen var dock *Der evangelische Kirchengesangverein für Deutschland*, vilken nu påkallar vår uppmärksamhet.

1870—71 års segerrika krig medförde ett stort uppsving i hela Tyskland på nästan alla områden. År 1873 tändes, för att tala med R. Norén¹, »den gnista», varav skulle bli en i hela det evangeliska Tyskland lågande eld. Det var då, som *Heinrich Adolf Köstlin* i Sulz bildade den kyrkokör, som gav anledning till den tyska kyrkosångsföreningen, som år 1911 omfattade

ej mindre än 26 lands- och provinzialföreningar, 2,400 lokalkörer med ett 100,000-tal manliga och kvinnliga körmedlemmar.

Kulmen syntes uppnådd det betydelsefulla året 1914, innan kriget bröt ut. Då firade den tyska kyrkosångsföreningen sin stora jubileumshögtid — det var den 25 högtiden i ordningen — i den stora industristaden Essen i Ruhrområdet, där sirenerna tjuta, stångjärns hamrarna dåna, maskinernas hjul surra ovan jord över kolgruvornas underjordiska schakt med dess myllrande arbetarskaror. Trots det att man befann sig i den tyska industriens centrum med dess rastlösa arbete dag och natt, där allt talade om prosa i st. f. poesi och andlig tonkonst, kunde man glädja sig åt överfyllda lokaler. Festen firades den 3—7 maj. Påsktankarna behärskade de uppgjorda programmen och gudstjänstordningarna. Allt liksom samlades kring den gamla påskhymnen: »Christ lag in Todesbanden» i Bachs anda. Den gamle mästarens måtto: Jesus juva! (Jesus hjälp!) i början av hans kompositioner och *Soli Deo Gloria* i slutet av desamma framhölls såsom kyrkosångsfestens signatur. Bachs koralpreludier, ordnade efter kyrkoårets gång, lyssnade man andäktigt till under en orgelkonsert. Taubmanns »Tyska mäs-sa», framvuxen ur Bachs anda, framfördes på en konsert under stort bifall. Vid avgivandet av årsberättelsen kunde ordföranden, Geheimerat Flöring, mönstra till föreningen nu anslutna 2,800 kyrkokörer med vuxna medlemmar och 700 skolkörer. En kyrkomusikalisk utställning var därjämte anordnad. Den gammalrytmiska koralens segerrika frammarsch kon-

¹ Se närmare om föreningens uppkomst och utveckling Noréns uppsats härom i »Kyrkosången 1904», W. Schulz förlag, Upsala.

staterades, särskilt i Würtemberg och Westphalen. Nästa år skulle kyrkosångsfesten firas i Stettin.

Den 1 aug. ljuda stormklockorna, förkunnande *krigets utbrott*, då den stora mobiliseringen åt väster och öster kallar tusenden av manliga körmedlemmar under fanorna. Märk väl: varje soldat bär i sin rensel en militärsångbok — »en källa av outtömlig kraft till tro och tröst!» Tack vare renässansrörelsen och vad den fört med sig av från gångna tider återupplivad helig sång, står nu den evangeliska kyrkan rustad med sångens blanka vapen till hjälp och styrka. De kärnfulla sångerna, som, själva födda i krigstider, såsom av Luther, Paul Gerhardt, Heermann m. fl., få visa, vad de duga till i den bistra tid, som nu kommer. Allt vekt, sentimentalt i sångväg är som trä, hö och strå, som hastigt förtäres av krigets lågor. Det manhaftiga, karlavulna ensamt tilltalar och består.

Nu i denna allvarliga lidandets tid framträder sångens, ej minst den heliga sångens ovanskliga härlighet. Den är för krigaren vid bivackens lägereldar, under påfrestande marscher, i nervspännande väntansstunder i skyttegravarna eller ute på flottans båtar en trogen stridskamrat. »Ein feste Burg» samt naturligtvis den patriotiska sången »Deutschland, Deutschland über alles» äro naturligen de mest populära. Spontant bröto de fram efter kejsarens tal utanför slottet i Berlin den 1 aug. Men sångens makt visar sig ock i förmågan att trösta de hemnavarande. En ny form av gudstjänster uppstår »Kriegsgebetstunden» (bön för de i kriget utfarna) i varje församling. De förut tomma kyrkorna äro nu söndagligen fyllda, nattvardsborden träget besökta, ja, »vi leva i en rikt

välsignad tid», skriver en lantpastor till mig i dessa första krigstider. Organister och kördirigenter låta i Berlin afton efter afton församlingarna höra det bästa, som kyrkomusiken har att giva. Djupt allvar präglar den församlade menigheten. Inför den stora gudsdomen känna de sig såsom ett, höga och låga, fattiga och rika.

Huru går det nu med kyrkosångsföreningarna? Parollen från deras högkvarter utgår med det budskap, att, trots det att de manliga medlemmarnas deltagande i kriget decimerat numerären, de med fördubblad iver skola låta sin sång komma de hjärtan till mötes, som i kyrkomusiken söka och finna tröst. Rörande är att se, huru dessa körer mångenstädes med seg uthållighet fortsätta sitt arbete trots de uppståndna luckorna. När det ej längre är möjligt att sjunga 4-stämmigt, övergår man till 3-stämmiga sånger eller till damkör. Då organisten kallas ut i kriget, övertages hans befattning av skolgossen, som flitigt övar sig i att också spela pedalen, eller av prästfrun, prästdottern eller andra. Där ingen organist står till att uppbringa i mindre landsförsamlingar, sjunges utan orgel. Ambitionen att delta i sången minskas ej därav. Förut likgiltiga åhörare sitta nu med psalmbok i händerna och bjuda till efter bästa förmåga. Det är som en sångens allmänna värneplikt. Nya körmedlemmar träda in i de utrestas ställe. Det blir särskilt i början av kriget en sångarlust utan like. Arbetsklädda komma de till kvällsrepetitionen. »Har ni ej ätit kvällsvard?» — »Nej, det hann jag ej med. Det blir tids nog efteråt», kunde man få höra. Kvällsrepetitionen är dagens vederkvickelsestund. Hjärteskärande scener utspelades, då pastorn skulle till nå-

gon familj frambära budskap om någon i kriget stupad eller lemlästad. Efter några dagar synas ett par sörjande i familjen åter med i kören. Det var deras tröst och vederkvickelse att med sångens toner lindra smärtan.

Från föreningens ledande män utgå allt som oftast välbetänkta råd och maningar. Man varnar eftertryckligt för att vid krigsgudstjänsterna låta lidelsefulla hatsånger få förekomma. Ej heller passa patriotiska marscher och världsliga folkvisor med kristlig anstrykning. I kyrkan äro vi inför Gud, som har vårt fäderneslands öde i sin mäktiga hand. Den heliga sången är ej till, för att man skall söka förgätenhet i ljuv klang och hög konst, såsom man kunde föreställa sig, utan i den ljuva konst, som syftar mot evigheten.

År 1916 börjar man skymta det stora reformationsjubileet och vad det kan tillföra det kämpande folket och dess små kämpande körer av ny kraft. Det konstateras, att kriget i så måtto tryckt sin stämpel på de sjungande skarornas prestationer, att dessa i början företett grunddraget av sorg och saknad, då och då vid vunna segrar avlöst av festligt klingande jubeltoner; sedan, då man begynte förstå, att kriget skulle räcka länge, ha toner ljudit, burna av tålamodsstämning och fast förtröstan om slutlig seger. En mängd nykompositioner för minnesgudstjänster över de fallna bringas till körernas kännedom, varjämte erinringar göras om det myckna kärnfulla gamla. Dessutom lämnas till församlingarnas tjänst en mängd utarbetade liturgiska ordningar.

Man ser sålunda, huru den tyska evangeliska kyrkan i sångväg mobiliserat och på allt sätt understött det för sitt liv kämpande folket för

att tillföra det all den andliga kraft, det i sin fruktansvärda nöd behövt. Härtill komma nu också såsom en underbar hjälp, en gudomlig skickelse, de genom reformationsjubileet renade gudstankarna, ett i sanning märkligt inslag till att uppehålla modet och förtröstan, men innan vi ingå på att tala om reformationsminnets betydelse, måste vi dock något bevittna den heliga sångens härlighetsuppenbarelse därute bland de kämpande skarorna.

Här framträder, åtminstone i de första krigsåren, huru fosterlandskärleken i förbund med gudstron, ej minst då den tar sig uttryck i sångens toner, förmår ännu bilda ett fäste ej blott mot misströstan, utan ock mot den råhet och förvildning, som, all disciplin till trots, i ett krig knappt står att stävja.

Efter den stora frammarschen i väster intill dess kriget stagnerat i skyttegravarna, får man i de erövrade orterna bevittna märkliga ting. T. ex. i S:t Quentin anordnas kyrkonserter av de krigare, som i fredstiden idkat musiken professionellt eller såsom amatörer — allt under högsta ledningens protektion. Det skrives: »Huru hungriga äro ej våra soldater efter att få lyssna till Bachs, Händels, Corellis m. fl. tonskapsor! Vilken andakt i kyrkorna, där uppföranden skett av delar av Bachs kantater eller Händels stora Halleluja-kör.» Det hade kommit ut ett rykte bland de i staden kvarboende fransmännen, att de barbariska tyskarna skulle ställa till en stor bal, där man väntade sig orgier av vildaste slag — och så blir det i stället en stor festgudstjänst i domkyrkan i närvaro av det därvarande generalitetet med von Bülow i spetsen. Man uttalar det hoppet: »Även på konstens område blir kriget en uppfostrarinna för det kommande släktet och visar vä-

gen till att den allvarliga tyska tonkonsten må göras till ett gemensamt gott för hela det tyska folket.» —

Framför den uppställda truppen kommenderar divisionspastorn: »20 man fram för fronten för att bilda en sångkör!» Repetitionerna börja. Många fler anmäla sig. Det är ju en fullt frivillig sak. »Men varför går ni inte till bierkneippen i kväll?» — »Nej, vi vill hellre sjunga. Vi känna, att det är vår plikt», får man till svar. Bekant är, huru romerska och evangeliska pastorer mötas i endråktigt arbete. På ett fältlasarett hålles gudstjänst. Den romerske prästen sköter om mässan, den evangeliske predikar och leder sången, varpå den romerske avslutar med ett kort tal. Båda gå sedan att hos var sina sjuka utföra den krävande enskilda själavårdsgärningen. — Att märka är också, att de gamla kärnsångerna få nytt liv. Sådana i kören, som aldrig förr frågat efter kyrka och gudstjänst, äro nu med och deltaga kraftigt i sånger, som de med intresse lärt sig. Vid en nattvardsgång, som hölls i en kyrka bakom stridslinjen, ville organisten äntligen deltaga, trots att församlingen av de fältgråa, under kommunionen äro som bäst i färd med att sjunga: »O huvud, blodigt sårat». Han släpper orgeln mitt under psalmen och smyger sig ned till altaret. Under det han knäböjande mottager de heliga håvorna, sjunger församlingen, som om intet avbrott i spelet ägt rum, lugnt, säkert och förtröstansfullt vidare på psalmen.

En annan bild. Dödströtta komma de, en ändlös rad fältgråa från

en ansträngande dagsmarsch till en liten stad (var? — får man i meddelandet från krigsorten ej veta) i kvällsskymningen för att där övernatta. Sedan halt gjorts, packningen avlagts, skyndar en ung löjtnant, i det civila livet teol. studerande, in i kyrkan, sätter sig vid orgeln och spelar. Lockade av tonerna, samlas soldaterna trots tröttheten i kyrkan, som snart är fullpackad. Löjtnanten, teologen och orgelspelaren vill sluta. »Mer, mer», ropas det. Slutligen uppstämmes »Ein feste Burg». En deltagare skriver om denna stund: »Vid tonerna av denna härliga musik var det för mitt trötta sinne, som en vid dörr öppnades, och allt hvad jag hade kärt och dyrbart såg jag därinne. Jag glömmmer den aldrig.»

Ännu en ögonblicksbild kan jag ej neka mig. Det tilldrog sig — i en hölada. Truppen hade våt och lerig på kvällen vid en flämtande lyktas sken under rykande halmboss rett sig bäst var och en kunde sitt nattläger. Efter åtskilligt skämt och nojs bjöds tystnad och lyktan, vars låga skymts av det rykande halmbosset, släcktes. Just som man tänkte somna, får man höra vibrerande toner på en viol. Allt blir så tyst och ljudlöst, som ville man ej gå miste om en enda av de än svällande, än återhållna, långa stråktionerna. Det var Bachs bekanta »Air» på g-strängen. Den, som berättar härom, säger i sitt fältpostbrev: »Johann Sebastian Bach — aldrig har jag djupare förstått din härliga konst än i denna natt.» —

(Forts.)

F. M. Allard.